

Pillanat és örökkévalóság

Berecz András a hagyományos dalolásról és másról

2014. január 17. péntek, a Magyar Művészeti Akadémia székfoglalóján

Egyedülálló jelenség Berecz András és egyedülálló a műfaj, amelyet a digitális írásbeliség korszakában újjáteremtett. Mégsem magányos harcos ő, hanem egy mozgalom rangos képviselője, egy olyan mozgalomé, amely sokakkal együtt őt is megfogta és megihlette. A táncházmozgalomhoz még elég lett volna a táncutadása, a tömegben el lehet tűnni, ám pillanatok alatt „kitűnt”, hogy azon éneklési mód, amely kilökte őt a Kodály Zoltán-féle kórus iskola összhangzatából, az a színpadon utánozhatatlan erővel szólal meg. Bizton állíthatjuk, hogy Sebestyén Márta stílussteremtő személyisége mellett ő az első férfi énekes, aki az archaikus éneklési mód hiteles, erős karakterű, kiemelkedő mestere. Csakhogy Berecz András már akkor a maga egyetemességében látta a népi műveltséget, annak szellemi örökségét, amikor először kapaszkodott föl a vonatra, hogy magához illő dalosoktól személyiségéhez illő dalokat gyűjtsön. Ez a gyűjtögető magatartás már a mozgalom indulásakor azt jelentette, hogy a mulandóságból az örökkévalóságba emelte át egy nomád nemzedék a meghatározó előadókkal együtt a magyar hagyományokat.

Berecz Andrást már ekkor sem csak az előadás módja izgatta, magát sem előadóművészként, interpretátorként látta, hanem kíváncsi emberként, alapos megfigyelőként, rendszerező elmeként. Ő már a kezdetektől nem dalokat gyűjtött, hanem magatartásformát. A mindennapi hagyományos paraszti élet dramaturgiájában a teremtő személyiségek titkai izgatták. Önértelmezés és önépítés volt ez, visszatalálás ahhoz a Tanka Gáborhoz, az anyai nagyapához, aki Kunhegyes valamennyi kocsmáját bejárva úgy vitte haza a dalokat, a frissen összeszedett tudást s az éneklés mámorát, hogy azt éjnek évadján az ágyból kiköltött családjával is azonmód megosztotta. Az a természetes kíváncsiság, amely a tudósokat nevelő iskolák rendjében a szemeszterek során elfárad, Berecz András esetében

mindig friss és nemhogy napra, de percre, másodpercre kész. Így gyűjtőnk, az örök utazó olyan részletekre lett figyelmes, amelyet a legnagyobbak: Bartók, Kodály, Vikár, Lajtha a felfedezés műremekeire, variációira figyelve, nem vehettek észre. Berecz András a dalok megszólalásáig elvezető - minden előadó esetében egyedi - rítusok sajátosságaira lett figyelmes. Azt kellett észrevennie, hogy már forog a magnó, ám a nóta indítása előtt a megfelelő lelkiállapot létrejöttének szavait, gesztusait, szertartásrendjét rögzíti a gép. Innentől a személyiségjegyek finom részleteit, az emberi sorsokat, az éneket előhívó történeteket - köznapok és ünnepek, bánat és öröm nemzedékeken át rétegeződő háttéranyagát is - a megszólaltatás részének, lényegének kellett tekintenie. Sorsszerű és ekképpen zseniális a szóbeli költői lelemény maga is: „Bú hozza, kedv hozza...”

A Magon költő énekesek iskolája puha fedelű, első kiadását még nyomdafesték illatú friss állapotában adtam át Voigt Vilmosnak, az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Folklór Tanszéke akkori professzorának. Ő tucatnyi nyelven olvasó, beszélő, publikáló, alkata szerint igazi szobatudós, annak viszont nemzetközi híré. Jellemző rá, hogy másnap hajnali hat órakor csörgette a stabil telefont. Egy éjszaka alatt felta föl a könyvet, és lakonikusan közölte, hogy olyan területet ismert meg, amelyet a tudomány eddig nem kutatott, teljesen feltáratlan, és e munkának különös hatása lehet a további kutatásokra. Mindemellett a tudomány módszertani eszköztárát is gazdagítja. Ott és akkor azonnal meghívta Berecz Andrást egy egyetemi hallgatók előtt tartandó előadásra. Mivel ennek az eseménynek magam is részese lehettem, ismét meg kellett tapasztalnom azt a rendkívüli igényességet, alaposságot, a szavak hangsúlyáig, a szóközök csendjéig átgondolt előadói magatartást, amit mi a színpad előtt mindközönségesen spontaneitásként élünk meg. És itt a szóbeliség és az írásbeliség eszmetörténeti szakadékhöz értünk, ahol Berecz András egy pillanatra sem szédült meg. Olyan természetességgel járja ő át ezeket az áthághatatlannak tűnő határokat, ahogyan az énekes és mesemondó előadó-művésze teljesen azonos a tudós gyűjtő ki-

fogyhatatlan érdeklődésével, elemző és rendszerező figyelmével, a fotográfusként is objektív és precíz megfigyelővel, komponálóval, szerkesztővel, a mindenként végtelen türelemmel meghallgató ember mentalitásával. Mi a színpad felett aligha láthatjuk át azt a költői tehetséget, amely töredékekből épít egyetemességet, a pillanatból rakja össze az örökkévalóságot.

1998 tájékán a magyar táncházmozgalom legtehetségesebb krónikásának, a fájdalmasan korán elveszített Bankó Andrásnak a betegágyához indultunk, az ő szólítására. Az intenzív osztály rácsai között, kikötve, eszméletlenül vergődött madárrá töredezett barátunk. Mégis hittük, hogy tudja, érzi, ott vagyunk vele. András odafele is varázsszavakat mormolt, mondatokat próbálgatott. Dolgozott, miközben az autóban beszélgettünk. Tudtam: csuvas testvérdicsérő sördalokat fordít, a tragikus, határon túli magyarság sorsát érintő népszavazás gyógyszerként. Rettegtem ettől, attól tartottam, hogy azt kell mondanom neki, minek csinálsz olyat, amihez nem értesz. Azonban az első töredékekből rá kellett jönnöm, hogy csak Weöres Sándorhoz hasonlítható, amit a műfordítás terén csinál. Daltamra, formára fordít, számtalan variációt ízlelgetve. Fájdalmas veszteségtudatunkkal, a halállal szembesülve a teremtmény élet megtartó erejének lehettem részese. Utóbb ezt az érzést erősítette félelmetes stílusérzékét igazolva az, amikor Sinka István verseit illesztette vissza a költő szülőföldjének - mellesleg Arany János szűkebb pátriájának - népdalaira. Ezért higgyék el nekem: nem a kereszt-komaság, a barátság elfogultsága, nem a hivatásos beszélő, az alkalmi firkász retorikája hallatszik itt, hanem az Újváry Zoltán, Gunda Béla szellemisége által meghatározott, a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajz Tanszékén végzett növendék szól e kiemelkedő szellemi teljesítmény mellett, amely az akadémiai gondolat legigényesebb próbáját, az időt is bizton kiállja.

(Antall István)